

TUOMIOISTUINTULOT

Tuomioistuimet ovat tulouttaneet valtiolle vuosittain maksutuloja noin 170 miljoonaa markkaa vastaavien menojen ollessa 900-1000 miljoonaa markkaa. Yksittäisten maksujen suuruudet ovat varsinaisissa tuomioistuinmaksuissa olleet 350–1000 markkaa. Maksujen perustana on ollut laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (701/93). Tämä erityislaki poikkeaa joiltakin keskeisiltä osiltaan valtion suoritetuotannon maksuja säätelevästä yleislaista, valtion maksuperustelaista (150/92).

Tuomioistuintuloja on tarkastettu lähtien siitä, millaisin perustein erityislaki valmisteltiin. Huomiota kiinnitettiin varsinkin erityislain tarpeellisuudesta ja maksujen tasosta esitettyihin perusteluihin. Tarkastuksen toinen osa koski asetettujen tavoitteiden toteutumista. Tavoitteita oli asetettu niin maksukertymille kuin maksujärjestelmän toimivuudelle. Tältä osin tarkastuksen pääpaino oli tulokertymissä. Paikalliskäynnein arvioitiin jonkin verran myös maksujärjestelmän käytännön toimivuutta.

Toisin kuin valtion maksuissa yleisesti on tehty, tuomioistuinmaksuja ei ole johdettu suoritteiden omakustannusarvoista. Erityislain pohjana olleessa hallituksen esityksessä painotettiin voimakkaasti sitä, että omakustannusarvon mukainen hinnoittelu estäisi tai rajoittaisi oikeusturvan hakemista. Esitystä ei toisaalta rakennettu minkään muunkaan hinnoittelukriteerin varaan, vaan päinvastoin sanottiin, ettei mitään yleispätevää kriteeriä ole löydettävissäkään. Esitystä tuettiin tarkastelemalla, minkälaisiin tulokertymiin sekä tulojen ja kustannusten suhteita kuvaaviin kattavuusprosentteihin maksut johtaisivat.

Tarkastuksessa katsottiin, että perustelutapa jätti keskeiset ratkaisut yleisten, todentamattomien käsitysten varaan. Esimerkiksi maksujen todellista merkitystä oikeusturvan kannalta ei ole selvitetty. Tarkastuksessa tuli esiin viitteitä siitä, että maksuilla ei tässä asiassa olisi todellisuudessa

ollut juurikaan merkitystä. Muut syyt aiheuttavat huomattavan suuren kuluriskin, jonka rinnalla valtion keräämillä maksuilla on käytännössä ilmeisesti ollut hyvin toissijainen merkitys.

Hallituksen esityksessä tuotiin esiin, että uudet maksut nostaisivat tulokertymää ja kattavuusprosenttia selvästi mainitsematta sitä, että aiempina vuosina kattavuusprosentti oli ollut selvästi esityksen laatimishetkeä korkeammalla tasolla. Tarkastuksessa ilmeni, että toteutunut kehitys ei ole ollut tulokertymistä tehtyjen ennakkointien mukaista. Kun kustannukset ovat toisaalta myös kasvaneet, merkitsevät nämä kaikki yhdessä sitä, että toteutunut kattavuusprosentti on laskenut jyrkästi viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana.

Tarkastusvirasto katsoo, että pyrittäessä oikeudenkäyntikustannusten kohtuullisuuteen olisi kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota oikeudenkäynnistä aiheutuvaan kokonaiskuluriskiin, johon valtiolle kerättävät maksut vaikuttavat melko pienellä painolla ja jotka ovat myös muita kuluja helpommin ennakoitavissa. Oikeusministeriön tulisi selvittää asiaa tarkemmin ja arvioida maksujen oikeusturvavaihtuksia tästä kokonaisuudesta käsin toisin kuin nyt on tehty. Suoritehinnoittelun uudelleen arviointia puoltaa tarkastusviraston käsityksen mukaan myös se, että perusteluiden keskeisenä osana käytetyissä tulokertymien ennakoinneissa ei ole onnistuttu. Arvioinnissa tulisi käyttää hyväksi oikeusministeriön kustannuslaskennan kehitystyön tuloksia. Näihin tukeutuen olisi tarpeen lisätä suoritekohtaisia tarkasteluja tähän asti pääasiassa käytettyjen tuomioistuinten kokonaistuloihin ja –kustannuksiin kohdistuneiden tarkasteluiden sijaan.